

## СТ А Н О В И Щ Е

**От:** проф. д-р Анета Георгиева Денева –  
Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов  
Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки  
Професионално направление: 3.8. Икономика  
Научна специалност: „Икономика и управление (индустрия)“

**Относно:** Конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ по професионално направление: 3.8. Икономика, научна специалност: „Икономика и управление (аграрна икономика)“

### 1. Представяне на кандидата

В конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“ по област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление: 3.8. Икономика, научна специалност: „Икономика и управление (аграрна икономика)“ (обнародван в „Държавен вестник“, бр. 21/07.03.2023 г.), обявен от СА „Д. А. Ценов“ – Свищов за нуждите на катедра „Аграрна икономика“ участва единствено доц. д-р **Марина Ангелова Николова**, която е редовен преподавател в същата катедра.

### 2. Основание за написване на становището

Становището е изготвено въз основа на Решение на Факултетния съвет на факултет „Производствен и търговски бизнес“, протокол №8/26.04.2023 г. и в изпълнение на Заповед № 363 от 02.05.2023 г. на Ректора на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов за определяне състава на научното жури, която се основава на чл. 5, ал. 1-4 и чл. 134, ал. 1 и 2 от Правилник за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов и решение на проведеното заседание на научното жури на 15.05.2023 г.

### 3. Персонална характеристика на кандидата

Доц. д-р **Марина Ангелова Николова** е родена на 02.05.1964 г. През 1981 г. завършва Политехническа гимназия „Найден Геров“ – гр. Лом. Завършва бакалавърска и магистърска степен в ВСИ „Васил Коларов“ – гр. Пловдив, квалификация „инженер-агроном“ – 1983 - 1988 г. (Диплома Серия А88 №014017, регистрационен № 13718 от 25.07.1989 г.). През 2004 г. завършва магистърска степен в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, специалност „Стопански и финансов контрол“ (Диплома Серия СА – 2005, Регистрационен №54453/11.03.2005 г.) От октомври 2006 г. и до сега е редовен преподавател в катедра „Аграрна икономика“.

В съответствие с изискванията на Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“ доц. д-р **Марина Николова** е декларирала следното кариерно развитие:

- 1990 г. – научен сътрудник трета степен – Селскостопанска академия – София;

- 1992 г. – научен сътрудник втора степен – Селскостопанска академия – София;
- 1995 г. – научен сътрудник първа степен – Селскостопанска академия – София;
- 1999 г. – образователна и научна степен „доктор“ по научната специалност 04.01.01 „Общо земеделие“, Диплома на ВАК № 26533 от 21.02.2000 г;
- 2005 г. – „старши научен сътрудник втора степен“ – научна специалност „Общо земеделие“ 04.01.01.– Селскостопанска академия – София, Свидетелство за научно звание на ВАК № 23055 от 20.06.2005 г. ;
- 2006 г. – доцент, научна специалност „Растениевъдство“ шифър 04.01.14. – Селскостопанска академия – София, Свидетелство за научно звание на ВАК № 23825 от 31.07.2006 г.;
- октомври 2006 г. – до сега – редовен доцент в СА „Д. А. Ценов“, катедра „Аграрна икономика“.

Трудовата дейност на доц. д-р Марина Николова започва през 1985 г. в АПК, ФЖБ „Г. Димитров“ – гр. Лом – личен състав. От 1987 до 1990 г. тя е агроном растителна защита в Комплексна бригада „Г. Димитров“ – гр. Лом. През месец януари 1990 г. Марина Николова постъпва на работа в Селскостопанска академия – гр. София като Научен сътрудник III степен.

Доц. д-р Марина Ангелова Николова има общо 39 години, 11 месеца и 5 дни трудов стаж към 05.04.2023 г., от които 16 години, 6 месеца и 3 дни в СА „Д. А. Ценов“. От 12.04.2016 г. и до сега тя е Ръководител катедра „Аграрна икономика“. От 19.07.2007 г. до 13.07.2011 г. - Заместник – ръководител катедра „Аграрна икономика“. От май 2011 г. до февруари 2020 г. - Председател на Общото събрание на факултет „Производствен и търговски бизнес“.

Доц. Марина Николова участва в редколегии на различни издания – зам. главен редактор на Годишен Алманах „Научни изследвания на докторанти“ към СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, член на редколегия на Eastern Academy Journal, Environmental Science and Pollution Research - Скопус, International Journal of Business and Economics Research (IJBER).

Доц. Марина Николова е член на няколко съсловни организации - Съюз на учените в България, Национална селска мрежа, Национален браншов синдикат "БОН" - КНСБ – България. Тя е посочила участие в следните научни мрежи - I.S.L.E Education for Sustainability Network, An International Sustainability Education & Research Network, COST Association - регистриран COST Expert, <https://e-services.cost.eu/user>, COST - European Cooperation in Science and Technology. COST is a funding organization for science and technology research networks, Научна мрежа по екопредприемачество, резултат от съвместен проект между ИИОЗ и Института за енергийни и екологични изследвания Хайделберг – Германия.

Кандидатът е лицензиран оценител на земеделски земи и е включен в списъка на вещите лица по чл. 19а, ал. / от Закона за собствеността и ползуването на земеделските земи – Удостоверение №553/2004 г.

С цел повишаване на квалификацията и уменията си доц. Марина Николова е участвала в редица обучения и специализации. Съгласно приложената справка тя притежава множество сертификати.

Кандидатът има добри познания по английски и руски език.

#### 4. Обща оценка на учебно-преподавателската работа

От представената справка за академичната заетост на кандидата е видно, че тя надвишава утвърдените нормативи и само за последната учебна 2022/2023 г. плановата аудиторна заетост възлиза на 839 часа. Прави впечатление многообразието на преподаваните дисциплини – 28, от които 15 в бакалавърска степен, 16 – в магистърска степен и 7 – към ЦПО и ЦСФО.

Доц. д-р Марина Николова е посочила участие в разработването и преподаването на 28 лекционни курса по дисциплини от бакалавърска и магистърска степен, от които 4 – на български и на английски език.

Доц. д-р Марина Николова има издадени 4 самостоятелни учебника по дисциплините **Аграрна екология** - *Аграрна екология*. (2021). Учебник за дистанционно обучение, АИ „Ценов“ Свищов, **Основи на растениевъдството** - *Основи на растениевъдството*. (2012). Учебник, АИ „Ценов“ Свищов, ISBN 978-954-23-0806-5.; **Екологично устойчиво развитие на агрофирмата** - *Екологично устойчиво развитие на агрофирмата*. (2013). Учебник, Библиотека „Образование и наука“, бр.56. АИ „Ценов“ Свищов, ISBN 978-954-23-0880-5. и **Аграрен туризъм** - *Аграрен туризъм*. (2017). Учебник, АИ „Ценов“ – Свищов, ISBN 978-954-23-1963-4., и 7 учебници в съавторство по дисциплини от магистърска и бакалавърска степен.

Към настоящия момент доц. д-р Марина Николова е била научен ръководител на 7 успешно защитили докторанти, а в момента е ръководител на 2 редовни докторанта.

Посочените параметри – количествени и качествени, на учебно-преподавателската работа на кандидата за заемане на академичната длъжност „професор“ са основание за много добра оценка на неговото професионално равнище.

#### 5. Обща оценка на научните изследвания и изследователската дейност

По обявения конкурс доц. д-р Марина Николова е представила за рецензиране:

- монографични трудове – 2 бр. (един в съавторство);
- студии – 5 бр. (четири в съавторство);
- статии – 10 бр. (4 в съавторство);
- научни доклади – 16 бр. (1 в съавторство);
- самостоятелни учебници – 4 бр.;
- учебници в съавторство – 9 бр.
- научни публикации в издания, реферирани или индексирани в световни бази данни Scopus и/или Web of Science - 5 бр. в съавторство.

Общият брой на представените за рецензиране научни публикации е 51, от тях на чужд език 17 бр.

От представените публикации над 50 % са издадени в съавторство.

Научните изследвания на кандидата основно са в областта на устойчиво развитие и управление на аграрния бизнес и селските райони и търсенето на възможности за устойчиви модели на развитие - екологосъобразни практики, биологично земеделие, екологично предприемачество, иновативни практики в земеделието, външни и вътрешно-организационни проблеми.

В своята монография *„Биологичното земеделие – състояние и потенциал за развитие“*. Библиотека „Образование и наука“, бр. 31, стр. 211. Академично издателство „Ценов“ Свищов. ISBN 978-954-23-0813-3., авторът е извършил цялостно и задълбочено

проучване на зараждането и развитието на биологичното земеделие в България. Той прилага системен анализ на основните особености на биологичното земеделие и извежда неговата същностна характеристика през призмата на агроекологията като устойчив подход за развитие на екологичното земеделие. Обосновава съществените различия между биологичната и конвенционалната земеделска система.

На базата на извършени и представени емпирични изследвания в различни райони на планиране (публикации № 1, 34 и 35) авторът обосновава биологичното производство като модел за устойчиво природоползване в съвременното земеделие (публикация № 12).

Пряко свързани с проблематиката на биологичното земеделско производство са и публикациите под №№ 5, 6, 9, 13, 15, 22, 32, 37 и 38.

Второто направление от научните изследвания на автора, свързано с проблемите на устойчивото развитие и управление на аграрния бизнес и селските райони, намира своя основен израз в представените за рецензиране две студии – *„Проблеми и перспективи в устойчивото развитие на агробизнеса в България.“*, Алманах научни изследвания, том 21, стр. 414-443, ISSN 1312-3815. АИ „Ценов“ Свищов и *„Възможности и проблеми на интегрираното производство в агросектора.“* Алманах научни изследвания, том 23, стр. 327-357, ISSN 1312-3815. АИ „Ценов“ Свищов. В тях се разглеждат част от проблемите на устойчивото развитие в РБългария и перспективите за устойчиво развитие на бизнес структурите в селските райони, като са конкретизирани моделите и формите за устойчиво развитие на бизнес структурите. В пряка връзка с тях са обосновани подходи за намаляване на рисковете и въздействието от употребата на пестициди върху здравето на хората, стабилността на агроекосистемите и замърсяването на околната среда чрез дългосрочно устойчиво развитие на агробизнеса и повишаване жизнеспособността на селската икономика и е изготвен алтернативен модел за устойчиво развитие на земеделието на основата на интегрираното производство на растения и растителни продукти. Връзка с това направление имат и публикациите с №№ 6, 7, 10, 11, 13, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 36, 38.

Третото направление от научните търсения на кандидата алтернативния туризъм и е представено в публикациите с № № 3, 4, 18, 19, 21, 25. В тази област се разглежда значимостта на селския, в т.ч. аграрен и екологичен туризъм за диверсификация на селската икономика и създаването на уникални туристически продукти, както и взаимовръзката селско стопанство – туризъм за повишаване конкурентоспособността на местната икономика. Направен е критичен анализ на състоянието и перспективите за развитие на селския туризъм в България и е предложен модел за устойчиво развитие на екотуризма, като възможност за прилагане в местен или регионален обхват.

Четвъртото направление, което е свързано с повишаване мотивираността и удовлетвореността на студентите в процеса на обучение намира своето проявление в публикациите под № 8 и 24. Акцентът тук е задълбочаването на връзката „теория – практика“ и адаптиране на учебния процес към потребностите на бизнеса.

Доц. д-р Марина Николова регистрира участие като част от екипа на 5 изследователски проекта, ръководител е на 8 проекта към ИНИ (*удостоверение №143/24.04.2023, ИНИ*). Освен това тя декларира участие в 6 национални проекти и програми, и в един международен проект. Доц. Марина Николова е ръководител на изследователски проект КП-06-Н55/1 „Развитие на селските територии в условията на трансформираща се към устойчивост икономика“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“. Водещ бенефициент: Стопанска академия „Д. А. Ценов“- Свищов“ и

партньори: УНСС - София и ИУ – Варна (служебна бележка, изх. № ФНИ 1599/24.04-2023), финансиран от Фонд „Научни изследвания“.

Останалите научни публикации от приложения списък по конкурса са отново в тематиката на устойчивото развитие, биологичното земеделие и алтернативния туризъм. Те също разглеждат актуални теоретико-приложни проблеми на икономическото развитие на агросектора. Публикациите на доц. д-р Марина Николова притежават разностранен характер и стремеж към акцентирание на върху съществените и важни за агробизнеса проблеми. Те се отличават с ерудираност, актуалност, емпиричност и напълно удовлетворяват законовите изисквания за заемане на академичната длъжност „професор“.

## **6. Характеризиране на научните приноси**

Запознаването със съдържанието на научните публикации на доц. д-р Марина Николова позволява да се посочат приносни моменти и оригинални твърдения в областта на обявения конкурс по три основни направления:

### **Биологично земеделие**

✓ Анализирана е динамиката и потенциала за развитие на биологично производство в регионален мащаб с конкретизиране особеностите на биологичните стопанства в икономически аспект и чрез анкетно проучване на място са изведени основните проблеми и тенденции в избран регион. Публикации № 1, 34 и 35.

✓ Аргументирани са предизвикателствата пред развитие на биологичното земеделие в България и са конкретизирани най-важните предпоставки за развитие и мотивация за развитие на сектора. Формулират се препоръки за подобряване мерките на веригата за доставки на биологични продукти в България, чрез насочване към силно хоризонтално и вертикално интегриране между ключовите фигури в сектора, както и включването им в асоциации на производителите на териториален/регионален обхват. Публикации № 5, 6, 12, 15.

✓ Аргументира се приоритетното място на биологичното земеделие в европейската, националната и местните политики за развитие. Предмет на задълбочен анализ са характеристиките на биологичното производство в Северен централен район на планиране (СЦРП) и Североизточен район на планиране (СИРП), в зависимост от сертифицираните дейности и броят на биологичните оператори. Публикации № 34, 35

✓ Изведени са стратегическата рамка за бъдещо развитие на биологичното земеделие и приноса на устойчив модел „биологично производство“, като инструмент за иновативно развитие на територията. Изяснен е приноса на биологичното производство към устойчивото развитие на регионалната биоикономика и неговата роля за смекчаване последствията от климатичните промени. Публикации № 13, 22, 32, 37, 38

### **Устойчиво развитие и управление на аграрния бизнес и селските райони**

✓ Анализирани и допълнени са спецификите в развитието на аграрния бизнес в България. Обобщени са тенденциите и предизвикателствата относно състоянието и развитието на българското земеделие за продължителен период (след присъединяването на България в ЕС – в условията на финансова и пандемична криза), чрез проследяване динамиката на основни икономически показатели. Обоснована е необходимостта от устойчиво развитие на селското стопанство, екологосъобразно производство, екологична

устойчивост на земеделските стопанства, развитие на биологично земеделие, екологично предприемачество. Публикации № 6, 7, 10, 11, 13, 16, 18, 20, 21, 23, 26, 27, 30, 33, 36

✓ Установени са факторите, влияещи върху цената на земеделската земя и рентата, динамиката на търговията със земеделска земя и са характеризирани поземлените отношения в България за продължителен период. Формулирани са препоръки за правилни и навременни решения относно съществуващите проблеми и използването на собствеността върху земеделската земя в Република България. Доказана е липса на инвеститорски интерес от външни инвеститори поради раздробената собственост на земята, честите промени в специфичното законодателство, както и липсата на дългосрочна стратегия и визия за развитието на сектора. Проследена е динамиката в поземлените отношения през годините на свободна пазарна икономика и се обосновава нарастването на концентрацията и окрупняване на ползването, независимо от раздробения брой селскостопански имоти. Публикации № 17, 29, 31

✓ Проучен е видовия състав на растителния ресурс в широк район около гр. Свищов в контекста на потенциала на отпадната биомаса за използване в екологична технология за производство на електро- и топлоенергия. Направена е оценка на наличния и прогнозният потенциал на биомаса с определяне на теоретичния и реалистичния капацитет от биомасата на житните култури в посочения регион и установяването на най-рационалният метод за получаване на енергия от селскостопанска биомаса. Доказана е ефективността от оползотворяване на растителна биомаса чрез производство на топло- и електроенергия на ниво конкретен район. Публикация №2

✓ Извършено е задълбочено проучване за приноса на устойчив модел „биологично земеделие“ за постигане мултиплициращ ефект за селската територия, както и взаимовръзката биологично стопанство – алтернативен туризъм. Публикации № 20, 21, 22, 38

✓ Аргументирани са теоретичните основи на устойчивото развитие, стратегическата рамка, проблемите при дефиниране на селски територии; развитието на алтернативен туризъм като добра практика за диверсификация във функционалното използване на територията. Изследва се твърдението, че управлението на устойчивото развитие се основава на колаборацията между органите на власт, местните общности и бизнеса за диверсификация във функционалното използване на територията и оптимално оползотворяване на разполагаемите ресурси. Публикации № 18, 19, 20, 21

✓ Идентифицирани, анализирани и оценени са актуални проблеми, съпътстващи развитието на селското стопанство и устойчивото развитие на агробизнеса в България и са формулирани конкретни предложения за тяхното решаване на основата на експертни оценки и потребностите на аграрния бизнес. Аргументира се идеята, че прилагането на различни форми за диверсификация е предпоставка за намаляване на риска и осигуряване на устойчиво развитие в селското стопанство и селските райони. Публикации № 6, 11, 16, 20, 21, 23, 26, 27, 33, 36

✓ Проучена и установена е връзка между устойчивите модели на производство в селското стопанство и предизвикателствата пред тяхното развитие в България. Доказва се че интегрираното земеделие е добре обоснован модел за насърчаване на устойчивото развитие на по-малки стопанства (например за производство на плодове и зеленчуци), докато биологичното производство е вече утвърден модел и развитието му е безспорен приоритет в българското земеделие и в бъдеще. Публикации № 7, 22, 35, 37, 38

✓ Идентифицирани са административно-правните ограничения пред организацията на фермерските пазари в България и е дефинирана ролята на основните участници в процеса на тяхното създаване и ефективно функциониране. Публикация № 28

✓ Предложена е нова типология за регионите (NUTS-3) в България, по отношение на развитието на селското стопанство и степента на използване на земеделската площ. Обосновано е твърдението, че развитието на селското стопанство до голяма степен зависи от равнището на използваната земеделска площ. В изоставащите региони, където използваната земеделска площ е ограничена като ресурс, трябва да се търсят алтернативи, в т.ч. разнообразяване и съчетаване с други дейности, за да се увеличи добавената стойност, създавана от тях. Публикация №20

✓ Систематизирани са актуални проблеми, характерни за периода на проучване, като се подчертава, че в условията на икономическа криза земеделието не е обречено и трябва да се разглежда като един непрекъснато развиващ се сектор. Потвърждава се идеята за успех на онези, които успеят да намерят своята печеливша ниша и се отворят към идеята за сдружаване, по примера на успешните европейски модели. Анализирани са бариерите и възможностите за инвестиционна активност в аграрния бизнес в контекста на ОСП и тенденциите и проблемите на инвестициите в екологосъобразни земеделски производства. Публикации № 11, 16, 23, 27, 36

#### **Алтернативен туризъм**

✓ Извършен е критичен анализ на състоянието и перспективите за развитие на селския туризъм в България, емпирично сравнение на подходите за решаване на проблемите в страните с опит в развитието на селския туризъм и оценка на готовността на земеделските стопанства и населението в селските райони за развитие на селски туризъм. Идентифицирани са проблемите при конструирането на агротуристическия продукт в национален обхват, участниците при формиране и реализация на този продукт, целевите групи, осезаемите и неосезаемите качества на туристическия продукт. Публикации № 3 и 4

✓ Систематизирани са стъпките за изграждане на комплексен и печеливш агротуристически продукт и ролята на партньорските взаимоотношения между местна власт, неправителствени организации, туристически фирми и доставчици в общите им усилия по предоставяне и промоциране на продукта. Публикации № 4

✓ Доказана е взаимовръзката и взаимообусловеността между икономическите сектори (туризъм и селско стопанство) в посока търсенето на възможности за развитие на алтернативен туризъм с формирането на уникални туристически продукти и прилагане на екологосъобразни селскостопански практики, с цел постигане на по-голям жизнен стандарт и икономически ползи за местните общности. Анализирани са възможностите за диверсификация на местната икономика, чрез допълнителни форми на икономическа активност вкл. алтернативен туризъм с възможност за добавена стойност в селските територии. [18, 19, 21]

✓ Предложен е модел за устойчиво развитие на екотуризма, като възможност за прилагане в местен или регионален обхват. Модела е базиран върху световните критерии за устойчив туризъм. Включването и изпълнението на отделните показатели би могло да доведе до създаването на уникални екотуристически продукти в отделни региони. [25]

Така изтъкнатите приноси са авторски и реални и значими за икономическата наука и практика.

## 7. Академична известност

В представената от кандидата справка за цитиранията на неговите произведения е видно, че те са общо **93**, включващи и съвместни публикации с други автори. От общия брой цитирания **73** са в периодични издания и сборници от конференции, и **20** в книги. Съгласно приложената справка **7** от цитиранията са в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация или в монографии и колективни томове, а **15** са в монографии и колективни томове с научно рецензиране. Това е индикация, че резултатите от научните изследвания на доц. д-р Марина Николова предизвикват интерес в други колеги и те се позовават на тях.

## 8. Допуснати слабости, критични бележки, препоръки

Подчертавайки високата компетентност на кандидата по проблематиката на обявения конкурс считам, че в своята бъдеща изследователска работа би могъл да положи усилия за известно разнообразяване и обогатяване на изследваната тематика и обхващане на различни страни и аспекти на икономическата теория и стопанската практика. Освен това добър атестат за неговата работа би бил нарастването дела на самостоятелните публикации.

## 9. Обобщена оценка

Изложените аргументи и констатации доказват по категоричен и недвусмислен начин, че доц. д-р Марина Николова е постигнала безусловно необходимите преподавателски, научно-изследователски, методологични и теоретико-приложни резултати, за да ѝ бъде присъдена академичната длъжност „професор“. Кандидатът отговаря напълно на изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България и на Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Предвид научните достойнства, високия професионализъм и цялостната оценка на преподавателската и научно-изследователската работа на кандидата, заявявам своята **положителна оценка** и с убеденост препоръчвам на уважаемото Научното жури, назначено със Заповед № 363 от 02.05.2023 г. на Ректора на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов да предложи доц. д-р Марина Ангелова Николова да заеме академичната длъжност „професор“ по професионално направление: 3.8. Икономика, научна специалност: „Икономика и управление (аграрна икономика)“.

гр. Свищов  
25.05.2023 г.

Изготвил становището:

(проф. д-р Анета Денчева)